

INFORMACIJSKE, NORMATIVNE IN FIZIČNE OSNOVE UREJANJA PROSTORA

INFORMATION, NORMATIVE AND PHYSICAL BASES OF SPACE MANAGEMENT

Zdravko Mlinar

UDK: 004.6:659.2:711

IZVLEČEK

V tem besedilu predstavljene ugotovitve naj bi s prostorsko-sociološkega vidika prispevale k uspešnejšemu reševanju vprašanj o (ne)redu v (mestnem) prostoru, še zlasti na podlagi širjenja rabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) in glede na konkretne izkušnje, pridobljene na Koprskem oz. na obalnem območju. Avtor pri tem razkriva dvojno naravo IKT: a) kot učinkovitega sredstva za preprečevanje, razkrivanje in kaznovanje nedovoljenih posegov v prostor in b) kot nove oblike motečega poseganja v javne in zasebne prostore, ki lahko tudi ogroža vrednote, kot so identiteta mesta, naravna in kulturna dediščina in varnost ljudi. Z večjo ozaveščenostjo o tem pa lahko povečamo obvladljivost dogajanja v prid kakovosti bivanja in življenja ter sožitja ljudi tako kratkoročno kot v dolgoročni perspektivi.

KLJUČNE BESEDE

informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT), (ne)red, (ne)dovoljeno, urejanje prostora, informatizacija, čitljivost, fizične prepreke, prekrški, promet, kaznovanje, nadzor, odzivni čas, hitrost obveščanja, upravni postopki, divja odlagališča, odpadki, plakatiranje, participacija, Koper, Obala.

Klasifikacija prispevka po COBISS-u: 1.01

ABSTRACT

The findings presented from spatio-sociological perspective are intended to contribute to a more successful solving of questions concerning the order and disorder in (urban) space. This is grounded in the wider spread of the use of ICT as well as in terms of the concrete experiences gained in the city of Koper and in the coastal area of the Slovenian Istria. The author is disclosing the dual nature of ICT: a) as an efficient mean for preventing, disclosing and sanctioning of illegal acting (interventions) in space and b) as a new way of disturbing interference in the life of people in public and private spaces, which threatens the values such as identity of the city, natural and cultural heritage and safety of the inhabitants. With higher awareness about this our managing power would increase to the benefit of the quality of living and to conviviality of the residents both in short-term and in long-term perspectives.

KEY WORDS

information-communication technology (ICT), order, disorder, legal, illegal, space management, informatization, legibility, physical barriers, offences, traffic, punishment, monitoring, response time, waste, participation, Koper, coastal area.

1 UVOD

S širjenjem rabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) se spreminja dosedanja prostorska organizacija življenja ljudi in tudi možnost vplivanja na te spremembe. Predmet naše

pozornosti pri tem so lahko:

1. novosti in spremembe, ki zadevajo IKT same,
2. spremembe, do katerih objektivno prihaja na območju mesta in v širših okvirih,
3. spremembe z vidika možnosti in kakovosti zaznavanja ter spremljanja in nadzora dejanskega dogajanja in
4. možnosti vplivanja na spremembe v prostoru bodisi v smislu spodbujanja, preprečevanja ali kaznovanja, ali - z drugimi besedami - možnosti urejanja prostora.

Čeprav gre za prepletanje vsega navedenega, se bom vendarle osredotočil na četrto točko, tako da bom predvsem poskušal pojasniti, koliko in kako lahko vplivamo na red ali nered v prostoru na podlagi (popolnejših, dostopnejših ...) informacij v primerjavi z bolj tradicionalnim prizadevanjem arhitektov in oblikovalcev, da bi vplivali z elementi fizičnega okolja ali s prizadevanjem, da bi vplivali s sankcioniranjem določenih norm (kaznovalna politika). Največ pozornosti bom posvetil informacijskim in fizičnim podlagam uveljavljanja prostorskega reda.

Pri tem že v izhodišču zavračam razumevanje, da bi informatizacija kar na splošno pomenila le krepitev (določenega) prostorskega reda na ravni mesta. Ob tem ko npr. v nekaterih mestnih prostorih prihaja do prezasičenosti z informacijami in »**informacijskega onesnaženja**«, že prepoznavamo tudi nasprotno učinke tega pojava. Informacija je lahko sredstvo reda ali nereda. Motivacija za zasnovo te obravnave je bila ravno v tem, da niti z informacijami niti s kaznovanjem ne dosegamo zelenega prostorskega reda. To se najbolj očitno kaže v prometnem neredu (v javnih obravnavah dostikrat uporabljajo kar oznako »prometni kaos«) v naših mestih, za katerega se včasih zdi, da je neobvladljiv, saj ne zaležejo niti informacije o možnostih niti znaki in določila o prepovedih rabe prostorov ter o kaznih za njihove kršitve. Zanesljivo učinkovite so le še fizične prepreke oziroma ureditve; vendar ne kot dokončna rešitev, temveč - kot nakazuje predstojnik Urada za gospodarske javne službe in promet MO Koper Rafko Klinar - bolj kot začasni poskus ureditve prometnih razmer¹.

Ta problematika sicer izrazito izstopa v Ljubljani; aktualna pa je tudi na obalnem območju Slovenske Istre, ki mu bom tu posvetil največjo pozornost, še zlasti območju Mestne občine Koper. Zaradi prostorske utesnjenosti je še posebej zaostrena v Piranu. Zaradi velike in vse večje privlačnosti obalnega območja se tu **zgoščajo** konfliktne interese in zato je tudi vse več natančnega normativnega določanja, **kje je kaj dovoljeno ali nedovoljeno**. To nam kažejo številni odloki obalnih občin, s katerimi poskušajo normativno in kazensko preprečevati različne nedovoljene posege v prostor ter povečati disciplino ljudi, zavarovati vrednote naravne in kulturne dediščine, zagotavljati varnost in osnove sožitja². Že v zvezi z nedovoljenimi (črnimi) gradnjami pa se je nenehoma in že v izhodišču pojavljala pripomba, da ni dovolj (natančnih in ažurnih)

¹ Postavili so jih predvsem zato, da bi disciplinirali občane in jih preusmerjali na parkirišča ob mestu; v prihodnosti pa naj bi jih odpravljali.

² Odlok o lokacijskem načrtu ureditev obale Koper-Izola, MO Koper, 13. 5. 2005, npr. med drugim določa: »Zavarovana je zunanja podoba historičnega mesta in njegova krajinska slika. Zavarovane so vse nepozidane površine na Semedelski bonifikci, obalna črta in morje kot elementi, ki omogočajo razpoznavanje prvotnega obmorskega mesta s solinami in nudijo kvaliteten pogled na historično mestno jedro. Na ostalem predelu se prostorsko varuje razpoznavnost historičnega jedra mesta v urbani krajini.« Ker se na obalnem območju pojavlja več režimov varstva naravne dediščine (dva krajinska parka, dva naravna rezervata in sedem naravnih spomenikov), je s tem podanih tudi več opredeljenih osnov za kršitve normativnega reda.

informacij o takih posegih, da bi jih lahko uspešno obvladovali! Ali to ni paradoks in hkrati izziv - ob današnji IKT oziroma - v informacijski dobi? Na ta izziv se bom poskušal odzvati v nadaljevanju tega besedila.

2 RAZLIKE IN DOPOLNJEVANJE MED SOCIOLOŠKIM, GEOGRAFSKIM IN GEODETSKIM PRISTOPOM

Že sam predmet obravnave in objava v *Geodetskem vestniku* terjata, da najprej prikažem nekatere razlike in stičišča med značilnimi pristopi k obravnavi. Ob tem ko v osnovi pristopam k obravnavi s prostorsko-socioloških izhodišč in upoštevam potrebo po interdisciplinarnosti, ki je z nekaterih vidikov in v ožjih okvirih že uveljavljena, npr. v okvirih GIS-a, se zdi potrebna jasnejša ozaveščenost o posebnostih, zamejitvah in dopolnjevanju posameznih pristopov, čeprav splošna razprava o tem sodi drugam.

Geodetska pozornost do pridobivanja, kakovosti, obdelave in opisnega ter vizualnega prikazovanja podatkov o stanju v prostoru ter lastnosti posameznih orodij (tehnologij) se ne izključuje, ampak dopolnjuje s sociološkim iskanjem vzrokov in posledic za spremembe v prostoru (in še posebej posledic inovacij na področju IKT), hkrati s pojasnjevanjem subjektivne vloge različnih udeležencev.

Ker med geodeti in sociologi doslej še ni bilo neposrednega sodelovanja (npr. v *Geodetskem vestniku* še ni bil objavljen noben sociološki prispevek), upam, da bo tukajšnji prvi poskus prispeval k ozaveščanju o stičiščih med njimi, čeprav le na podlagi izbrane predmetne obravnave. To pa lahko razumemo kot sestavni del prizadevanj za bolj celostno pojasnjevanje družbenih in fizičnih razsežnosti našega okolja³.

Pri sociološkem pristopu (lahko) postavljamo problematiko urejanja prostora v najširši družbeno-razvojni kontekst, razkrivamo morebitne dolgoročne trende in regularnosti in se ozaveščamo o mejah predvidljivosti tako na ravni makrodružbene preobrazbe - ko danes nakazujejo »**konec velikih zgodb**«⁴ - kot na ravni vsakdanjega življenja ljudi v lokalnem merilu in (ne)discipliniranega vedenja posameznikov in skupin. Pri tem (prostorskega) razvoja in planiranja ne obravnavamo več kot nekaj samoumevnega, ampak se zastavljajo tudi vprašanja o njunem pomenu in smiselnosti. Tudi mikrosociološko pojasnjevanje družbenega življenja in vedenja posameznikov odstopa od bolj agregatnega predstavljanja prebivalstva in različne rabe tal - v geografiji in geodeziji. Slednji dve se bolj osredotočata na fizične razsežnosti in pojave (zemeljska površina, naselja, zgradbe) in nasploh večjo pozornost posvečata prostoru. Hkrati pa se bolj osredotočata na nekatere tehnike in analitične postopke (aerofotogrametrija, daljinsko zaznavanje, GIS ipd.) ter na vizualne predstavitve zaznanega v prostoru. Za sociologa pa je še posebej mikavno, da razkriva **prav tisto, kar ni vidno**, kar je prikrito, izza fasade, neformalno, dejansko nepriznано⁵!

³ *Elementi takšne usmeritve in zblíževanja so razvidni tudi z metodološkega vidika, saj se številne raziskave, zlasti v okviru GIS-a, v Sloveniji hkrati opirajo na objektivne meritve razširjenosti pojava ter na anketne in druge podatke o posameznikih ter njihovem zaznavanju in subjektivnem odnosu do pojava (npr. T. Iskra, 2002, glede prometnih nesreč, cestnoprometnih prekrškov in kršitev javnega reda in miru; D. Cigale in B. Lampič, 2002, pa o dejanski obremenjenosti s hrupom in o odzivnosti prebivalstva nanj).*

⁴ *Pri tem imam v mislih razlage o postmoderni družbi, kar kritično obravnavam v besedilu O prostorsko-časovnem (ne-)redu ob »koncu velikih zgodb« (v zborniku O urbanizmu), 2007*

⁵ *Za upravne organe pa je včasih lažje »ne videti«, kot pa se spopadati npr. s kršilci z veliko družbeno (politično) močjo.*

Z uveljavljanjem prostorske sociologije in IKT pa prihaja do zблиževanja med temi pristopi, saj se povečujejo možnosti tako z vidika zaznavanja dejanskega dogajanja v prostoru kot z vidika vizualizacije njegovega predstavljanja na mikro in makro ravni. Četudi je materialno, fizično načeloma bolj vidno, kot so družbeni odnosi, vendarle tudi sociologi vse večjo pozornost posvečajo vizualnim razsežnostim družbenega življenja, pod imenom **vizualna sociologija** (gl. npr. Wagner, 2002)⁶. V ospredje stopa vizualizacija urbanega življenja, kar je pomembno tudi za vključevanje širšega kroga občanov v urejanje prostora (o tem več kasneje). To pa je pri nas še zelo zapostavljena tema (npr. v primerjavi s prizadevanji v Kanadi, Danahy, 1999). Ko pa gre za stališča in vrednote prebivalcev, so vendarle potrebni tudi bolj neposredni načini njihovega razkrivanja in pojasnjevanja (Hočevar et al., 2003), ki so uveljavljeni v socioloških in socialno-psiholoških raziskovanjih.

3 POJAVNE OBLIKE NEREDA IN NAČINI NJEGOVEGA OBLADOVANJA

Nered lahko izraža velike družbeno-razvojne preobrazbe, ki jih je treba – tako kot v prehodu iz industrijske v informacijsko dobo – čim prej prepoznati in uvajati nove vzorce prostorske organizacije (reintegracije) dela in bivanja ljudi. V tem smislu gre npr. za iskanja novih rešitev, ko prihaja do praznjenja starega mestnega jedra in ko se pojavljajo različna degradirana območja (o slednjem tudi Koželj et al., 1998). Nered se pojavlja v večdesetletnem prehodu od starega k novemu redu in konec koncev kot problematizacija reda v smislu postmoderne dobe. Nered se pojavlja še zlasti zaradi zamujanja v odzivanju na to razvojno preobrazbo.

Toda tu se bolj usmerjam na tisto, kar se v praksi najpogosteje označuje kot – »**nedovoljeni posegi v prostor**«. Še to pa je izredno kompleksna tematika, ki se jo lotevam pod zornim kotom informatizacije vsakdanjega življenja in informatizacije urejanja prostora. Na Koprskem so nam na voljo že nekatere izkušnje, opravljene analize in projekti, ki zadevajo prostorski (ne)red in nove načine vključevanja prebivalcev, ali pa so še v teku, npr. v okviru občinske uprave, v javnem podjetju Komunala, v računalniškem podjetju »3port«, v okviru policijske uprave in različnih civilno-družbenih pobud.

V medijih nam iz dneva v dan predstavljajo raznovrstne konfliktne situacije in probleme, ki se pojavljajo ob kršitvah prostorskega reda. Najpogosteje gre za prekrške in motnje v zvezi s prometom. Nekakšen skupen imenovalc različnih oblik prostorskega nereda pa je v tem, da gre za **kršitve namembnosti** prostora, npr. ko gre za nepravilno parkirana ali pa zapuščena vozila (»karamboliran avtomobil na travniku pod gažonskim nogometnim igriščem«, »počitniške prikolice na kmetijskih zemljiščih ob obali«), za divja odlagališča odpadkov ipd. Sem sodi že kar »klasična« tematika o nedovoljenih gradnjah, pa tudi nered v zvezi s slabim vzdrževanjem objektov, vandalizem in drugo.

Dovoljeni nered

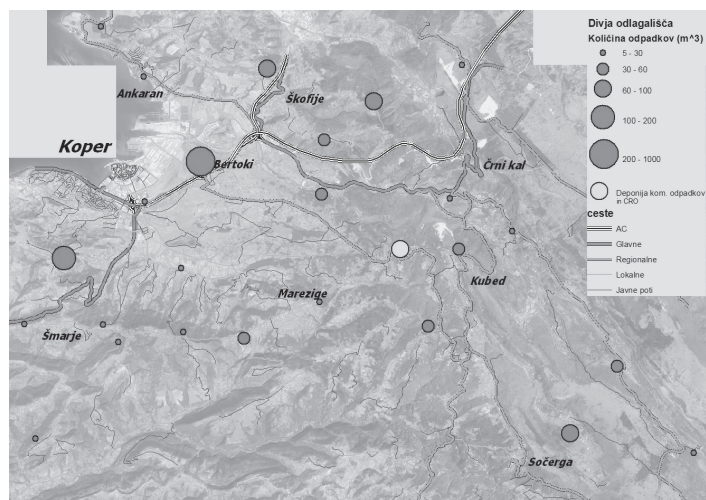
Nered pa ne pomeni zmeraj nekaj nedovoljenega, ampak se pojavlja tudi **dovoljeni nered**, npr. ob posebnih slovesnostih in prireditvah, kot je »Rumena noč« v Kopru ali »Primorski poletni festival«, ko se – vsaj delno – odrečejo siceršnjim določilom o javnem redu in miru ter prometnemu

⁶ Temu se posveča International Visual Sociology Association in še posebej BSA Visual Sociology Study Group. V zvezi z glavno temo te obravnave pa so relevantne tudi raziskave pod imenom vizualna kriminologija in vizualna antropologija/etnologija (Križnar, 1996).

režimu in tako nastopi sprememba v namembnosti oziroma rabi prostorov. Ulica tedaj postane prizorišče⁷ in ni več namenjena prometu, povečana je strpnost organov nadzora, pa tudi prizadetih stanovalcev, povečana je sproščenost gibanja in vedenja podnevi in ponoči.

Glede na analitično podlago ter celovitost in nazornost predstavitve v prostoru občine pa tu izpostavljam le dva katastra: kataster divjih odlagališč odpadkov in kataster plakatnih mest. Pri prvem gre za značilno obliko (ne)reda v fizičnem smislu, drugi nas opozarja na vprašanja o (ne)redu v zvezi s samim informiranjem.

Na podlagi projekta geoinformacijske podpore zbiranju, odvozu in deponiranju komunalnih odpadkov v MO Koper je Boštjan Turk, Komunala Koper, že v svoji predhodni analizi (Turk, 2001, str. 197) ugotovil, da ima tako operativa »boljši pregled nad stanjem na terenu; območja, ki nimajo urejenega odvoza, so postala vidna, poslovno vodstvo pa je zadovoljno z lažjim odkrivanjem neprijavljenih uporabnikov naših storitev (v poldrugem mesecu je bilo najdenih '150 črnih' uporabnikov)«. Današnje stanje glede divjih odlagališč na območju občine pa – na podlagi zbiranja podatkov in prijav občanov – prikazuje v katastru, ki ga predstavljam.

Slika 1: Divja odlagališča, Vir: B. Turk, Komunala Koper.

Le-ta vključuje njihovo lokacijo in razmestitev ter velikost oziroma količino odpadkov, kar je lahko izhodiščna informacija za ukrepanje upravnih organov in dejavnost Komunale.

Pri tem postane razvidno, da se divja odlagališča ne pojavljajo le tam, kjer so prebivalci (naj)bolj oddaljeni od urejenega in dovoljenega odlagališča Komunale, ampak tudi na območjih, ki so mu dokaj blizu. S tem pa načenjamo vprašanja o nedisciplini prebivalcev ter njihovi lagodnosti, saj jim tudi »blizu ni zadosti blizu«, niti ne gre za to, **da ne bi vedeli**, kje se nahaja dovoljeno odlagališče. To pa bi terjalo posebno sociološko proučitev na podlagi ankete⁸.

⁷ Najnovejši primer je »Obvestilo o zapori ceste v soboto, 19. maja«, ko bo zaradi slovesne seje občinskega sveta v Taverni od 10. do 13. ure zaprta Pristaniška cesta ..., obvoz pa bo prek severne obvoznice. Podoben primer je majska maturantska četvorka.

⁸ Podobna vprašanja smo obravnavali v naši anketni raziskavi v MOK, 1998, v zvezi z lagodnostjo, ko gre za parkiranje avtomobilov pred stanovanjskimi bloki in nered v zvezi s tem.

Druga predstavitev pa nam kaže doseženi red glede plakatiranja. Pri tem je opazno, da so urejena plakatna mesta za plakate manjše velikosti v starem mestnem jedru in – nekaj manj pogosta – tudi v stanovanjskih predelih Semedela-Markovec. Jumbo plakati pa se pojavljajo zunaj mestnega jedra in kvečjemu le na obrobju stanovanjskih predelov, a hkrati

Slika 2: Plakatiranje, Vir: B. Turk, Komunala Koper.

z izrazito zgoščenostjo ob cesti pri Žusturni. Tu je velika gostota prometa in gre za počasnejšo vožnjo z avtomobili zaradi prehoda s štiri- na dvopasovno cesto; ob cesti je tudi prostor, ki omogoča namestitve jumbo plakatov. Paradoks pa doživljajo predvsem turisti, ki se jim – namesto prvega pogleda na morje – tudi v Kopru vsiljuje že znana reklama. Očitno je tu komercialni interes prevladal nad tistim, kar je bistveno za lokalno identiteto obalnega mesta, in nad vrednotenjem narave oz. naravnega okolja. Tu se informacija pojavlja kot odtujitev od narave in hkrati nakazuje tema: informatizacija kot »denaturacija«.

Sicer pa je sedanja prostorska ureditev oglaševanja na Koprskem povečala disciplino v primerjavi z bolj anarhično prakso v preteklosti. Nedvomno gre za součinkovanje afirmativnega in omejevalnega delovanja ter kaznovanja (vključno s fizičnim odstranjevanjem sporočil). Natančnejše razmerje med njimi pa bilo treba še raziskati⁹.

4 POMEN IN VPLIV INFORMATIZACIJE NA UREJANJA PROSTORA

4.1 Natančnost zaznavanja in inkluzivnost zajemanja sprememb v prostoru

Vse bolj natančne informacije o dogajanju v prostoru in času načeloma vse bolj razkrivajo tudi

⁹ Spletno aplikacijo DIVO - »Kataster divjih odlagališč« za evidentiranje divjih odlagališč ter za spremljanje sprememb na podlagi izvršenih ukrepov in sanacij so izdelali v podjetju »3PORT« Koper. Omogoča vnašanje podatkov z dlančnikom in spodbuja »najširši krog občanov k sodelovanju«, o čemer še kasneje.

različne pojavne oblike prostorskega nereda in s tem ponujajo izziv in možnost za reagiranje nanje. Pri tem ima nedvomno najpomembnejšo vlogo napredek na področju IKT, hkrati pa tudi ekonomske možnosti in upravno-organizacijske rešitve, ki skrajšujejo postopke odločanja. Gre tudi za razširjanje in kakovost raziskovalne dejavnosti, tako na področju, na katero se osredotočajo geodeti in geografi, kot tudi glede vsebin, ki zadevajo družbeno življenje v ožjem smislu in predstavljajo značilno preokupacijo sociologov, npr. v njihovih anketnih raziskavah.

Vzemimo konkreten primer, kot sta ga prikazala Žerjal in Maher (2001). V Kopru so postavili stalno delujočo referenčno GPS-postajo, ki omogoča natančno določanje položaja v prostoru z diferencialno GPS-tehniko. Postaja je v stavbi občine; antena je na strehi; dosegljiva je na internetu: <http://dgps.mp-koper.si>. Enourne meritve na lokaciji od 100 m do 25 km od postaje so pokazale, da povsod lahko dosegajo natančnost okoli cm.

MO Koper na internetu predstavlja »*Pregledovalnik prostorskih podatkov*« in pri tem izpostavlja, da »od leta 1990 uspešno zbira, posodablja in uporablja lokalne geokodirane podatke ter jih prek sistema nacionalne geoinformacijske infrastrukture usklajuje z nastajajočim okoljem uradnih državnih registrov in geoinformacijskih baz podatkov«.

Vse bogatejše informacije, ki natančneje in podrobneje predstavljajo dejanske razmere glede (ne)reda v prostoru, spremlja drugi trend, ki se kaže v vse **večji inkluzivnosti** zajetih območij. To je zlasti značilno za uvajanje letalskih ortofoto posnetkov in daljinskega zaznavanja s satelitov. Kljub razširjanju ozemelj, ki so predmet opazovanja, pa se vendarle postopoma povečuje tudi resolucija posnetkov. Obsežnost snemanega ozemlja ne izključuje, ampak vse bolj dopolnjuje tudi natančnejše in podrobnejše zaznavanje. Z uveljavljanjem digitalne tehnologije so bili v letu 1993 za celotno območje občine Koper (površina 449 km²) izdelani prvi digitalni ortofoto načrti v merilu 1 : 5000, Slovenija pa je bila z njimi v celoti prvič pokrita leta 2001. Da bi določili obalni pas in obalno linijo za celotno dolžino obale v širini 200 m, so izdelali barvni ortofoto z resolucijo 0,2 m.

Nasploh pa se za ortofoto značilni resoluciji 0,5 m vse bolj približujejo tudi v daljinskem zaznavanju s satelitov (komercialni satelit »Quick Bird« doseže prostorsko ločljivost 0,61 m), čeprav se v praksi – npr. v delovanju gradbene inšpekcije, ki naj bi razkrivala nedovoljene gradnje oz. posege v prostor – v Sloveniji operativno še ne uporabljajo. Z nekaterimi sateliti danes zaznavajo predmete tudi že z 10-centimetrsko natančnostjo.

V svetu daljinsko zaznavanje uporabljajo tudi že za razkrivanje različnih nedovoljenih gradenj in drugih posegov v prostor. Glede na prikazano pa je razumljivo, da se v zadnjem času krepí tudi zanimanje za »daljinsko zaznavanje urbanih območij« (npr. tretji mednarodni simpozij na to temo v Istanbulu, 2003, z velikim številom prispevkov), še zlasti glede na nekatere možnosti tridimenzionalnega prikazovanja. Pri tem prevladujejo geodetski in geografski pristopi ter navezave na urbanistično planiranje z vidika rabe prostora ter glede kakovosti samih podatkov in analitičnih postopkov. Približujejo se tudi sociološkim obravnavam, npr. kako uporabiti daljinsko zaznavanje za nadzorovanje in izboljševanje t. i. »neformalnih mestnih naselij« (sinonim za – revnejša, neplanirana in nelegalno zgrajena naselja). Ukvarjajo se tudi z dokumentiranjem in vizualizacijo

zgodovinskih mestnih jeder ipd. Kljub navedenemu pa gre še vedno predvsem za zaznavanje agregatov na širšem ozemlju, ki večinoma ne omogoča spremljanja vsakdanjega življenja ljudi v mikrosocioloških situacijah.

Javno podjetje Komunala Koper v opravljanje svojih nalog vključuje številne informacijske aktivnosti, ki zadevajo zbiranje, obdelavo in predstavljanje informacij o dejanskih razmerah in dogajanju na območju občine. To predstavljanje je v tiskani obliki ali na internetu. Znanstvenoraziskovalno središče Univerze na Primorskem opravlja številne anketne raziskave, ki zadevajo tudi kakovost življenja in razvojne spremembe v mestu (še posebej v starem mestnem jedru) in na podeželju. Različni raziskovalni projekti več institucij predstavljajo monografske študije posameznih krajev na podeželju (npr. Šmarje, Krkavče - Urbanistični inštitut RS in Društvo Gea ...). Pogrešam pa bolj celovito in poenoteno vključevanje teh virov v urejanje prostora.

4. 2 Ažurnost zaznavanja in hitrost odzivanja

Podobno kot gre s prostorskega vidika za napredovanje od grobih k vse bolj natančnim zaznavam dejanskih razmer, tudi s časovnega vidika razkrivamo težnjo k vse večji ažurnosti; od občasnega opazovanja k pogostejšemu, rednemu in neprekinjenemu spremljanju dogajanja in razmer na določenem območju. Vsaj okvirno gre za takšne težnje in trend tako v prostorsko-fizični kot v prostorsko-družbeni sferi. Na geodetskem področju so bila npr. značilna ciklična aero snemanja vsake tri do pet let, kar pa z vidika tekočega urejanja prostora ni (več) zadostno, saj bi odvisnost od takšnih posnetkov že predpostavljala zamudno odzivanje na spremembe, kot so npr. različni nedovoljeni posegi v prostor. Potrebno je torej pogostejše - in konec koncev neprekinjeno - spremljanje družbenih in fizičnih sprememb v prostoru, kar velja tudi za pospešitev postopkov obdelave podatkov in upravnih postopkov, da bi lahko uresničevali zastavljene cilje v urejanju prostora.

Hkrati s sprotnim spremljanjem sprememb se podaljšuje njegov časovni razpon, kar pa povečuje možnosti za (hitrejšo) prepoznavanje trendov¹⁰. S tem se povečuje tudi naša zmožnost, da se ne omejujemo le na - bolj ali manj zapoznelo - reagiranje, temveč da vse bolj uveljavljamo proaktivno urejanje prostora. Ne gre le za hitrost odzivanja, za ažurnost, ampak tudi za zavestno prizadevanje, da le od odzivanja, reagiranja prehajamo k **proaktivnemu** delovanju. V Kopru so na podlagi naloge v okviru projekta Onix, ki je zadevala geoinformacijsko podporo urejanja prostora na lokalni ravni ter olajšan in hitrejši dostop do geokodiranih podatkov, dosegli znatno izboljšanje. Z uresničenjem projekta so računalniško podprli in vsaj za **polovico skrajšali postopek** izdaje urbanistične informacije za celotno območje občine, od vložitve vloge do izpisa/izrisa. Z uvajanjem e-uprave v občinsko delovanje ter na upravnih enotah postajajo občanom potrebne informacije hitreje dostopne; vse več je obrazcev, ki so dostopni prek interneta, in vse bolj transparenten postaja tudi postopek (ne)reševanja vlog. MOK že na svojem portalu kot E-občina nakazuje »hitre« povezave, ki da »so namenjene vam, občanke in občani, da na lažji in hitrejši način

¹⁰ Žal pa se tega očitno še ne zavedajo npr. pri policijski upravi, ko največkrat predstavljajo podatke o prometnih prekrških kar tako, da zadnje stanje primerjajo le s stanjem v predhodnem letu.

dospete do raznovrstnih informacij ..., ki so vam razpoložljive preko svetovnega spleta...«, sledijo pa obrazci in seznam vsebin.

‘Teorija razbitega okna’

IKT na splošno na vseh področjih povečuje dostopnost informacij in hitrost odzivanja (krajši reakcijski čas) na spremembe.¹¹ To naj bi – vsaj načeloma – pomenilo, da lahko bolj upoštevamo dosedanje izkušnje, ki jih včasih izražajo kot »**teorijo razbitega okna**«. Najbolj učinkovito je tisto prizadevanje za obvladovanje nereda (o tem posebej v zvezi z vandalizmom, Mlinar, 2006), ki zagotavlja takojšen odziv, na prvi primer nereda, npr. na prvo razbito okno v zvezi z vandalizmom, ali na prvo »črno gradnjo« v kraju. Razbito okno je znak zanemarjenosti, zapuščenosti, odsotnosti lastnika oziroma uporabnika, ki odpira prostor za neregularno ali nedovoljeno ravnanje. S potekom časa in brez (takojšnjega) odziva pa nedovoljeni poseg dobiva – podobno kot po pravnem institutu priposestovanja – lastnosti legalizacije in vliva pogum še drugim, ki se nagibajo h kršitvi¹². »Pionirski« nelegalni posegi dejansko prejudicirajo namembnost nekega prostora. Na območju, kjer se obdrži ena »črna gradnja«, je precej verjetno, da se bodo pojavile še nove (o »črnih gradnjah« gl. tudi Naprudnik, 1993, Kos, Gantar, 1987, Mlinar, 1993, idr.).

Tu ne morem obravnavati različnih zastojev in nerešenih zadev v številnih upravnih postopkih. Le kot primer pa naslednje: na inšpektoratu za okolje in prostor na leto prejmejo več deset tisoč, tudi do 50 tisoč prijav (pred leti so imeli 2800 nerešenih zadev). A pri tem gre večinoma za medsosedske spore zaradi različnih manjših del, ki ne zahtevajo gradbenega dovoljenja; včasih so moteča le dela pri sami gradnji (hrup, prah, moten dostop). Prevzeli pa so še nove obveznosti od sodnikov za prekrške. Pri **vrstnem redu** obravnav imajo prednost primeri, ki zadevajo objekte na zavarovanih območjih, na naravovarstvenih ali vodovarstvenih območjih ali pa območjih, ki so zaščitena kot kulturna dediščina ipd., primere glede medsosedskih sporov pa odložijo (Srečko Valič, Delo, 18. 7. 2005, str. 21¹³).

Hitro obveščanje, veliki shodi in nered v prostoru

Posebno pozornost zasluži dejstvo, da nova IKT izredno povečuje zmožnosti posameznikov in skupin, da v **kratkem času** organizirajo shod **večjega števila ljudi** na določenem mestu; npr. prek interneta ali z večstopenjskim obveščanjem vse širšega kroga zainteresiranih prek mobilnih telefonov. To je pridobitev, kakršne v zgodovini še ni bilo. Vendar pa hitro zbiranje in pojavljanje množic na različnih lokacijah lahko privede do motenj v rednem poteku vsakdanjega življenja prebivalcev v okolici, zaustavljanja prometa, poseganja v zasebno sfero bližnjih prebivalcev ipd. Zapolnelo prepoznavanje takšnih možnosti in potreb v prostorskem in urbanističnem planiranju

¹¹ V zvezi s tem je npr. pridobitev, kot je olajšan in hitrejši dostop do zemljiške knjige. Kljub temu pa je ravno na Koprskem še prisotna dediščina neurejenega (so)lastništva nepremičnin, ki se drastično tudi fizično izraža na podeželju, kjer razpadajo hiše na sicer zelo lepih in privlačnih lokacijah. Zaradi dolgotrajnega iskanja izseljenih (so)lastnikov večina sicer zainteresiranih za nakup in ureditev od tega odstopi. Vendar nam konkretne izkušnje (ko je šlo za iskanje enajstega solastnika v Avstraliji) kažejo, da je tudi pri tem koristen internet, saj so tako rešili problem. Sicer pa tudi zastoji na sodiščih dobivajo izraz v prostoru.

¹² V tem smislu gre tudi za konkretno izkušnjo iz Ankarana, kjer se je občina prepozno odzvala na nedovoljeno postavljanje nadstreškov na improviziranih parkirnih prostorih za avtomobile. Izdali so kar okrog sto odločb za njihovo odstranitev, a so se lastniki temu uprli.

¹³ Kot nam kaže primer iz Zgornjih Škofij, ki bil javnosti predstavljen z naslovom »Od inšpektorjev nobenega odziva« (Primorske novice 29. 3. 2007) - šlo je za več prijav sosedov, ki so z novogradnjo izgubili pogled na Tržaški zaliv - in podobni primeri v Portorožu, še nismo prišli do prave rešitve. Še zlasti pa bo treba osvetliti nove možnosti, ki jih prek interneta že odpirata MO Koper in državna uprava.

pomeni, da bo toliko več zaostritev konfliktov med udeleženci takšnih shodov (motociklisti, študentje, sorodniki, športniki ...) in prizadetimi v okolici ter policijo idr. Ilustrativen primer sem obravnaval že drugje (šlo je za zabavno srečanje študentov v Ankaranu, zaustavljen je bil promet idr.). V kontekstu globalne informacijske družbe se bodo pojavljala vse **večja nihanja in ekstremi** v shajanju ljudi glede na njihovo število in potrebne prostore za to na lokalni ravni, kakršni do sedaj še niso bili niti predvideni niti načrtovani ali že zagotovljeni.

Povečujejo pa se tudi možnosti organiziranja različnih protestnih zborovanj, kot se je pokazalo v zvezi s iskanji lokacije za nastanitev romske družine Strojan. Eden od organizatorjev morebitnega protesta (Črna vas) je v zvezi s tem omenil ravno rabo mobilnih telefonov: »Telefoniram desetim, oni pa še naprej, in v hipu imamo tu množico protestnikov« (april 2007). Seveda pa ni vsako protestno zborovanje že oblika nereda v prostoru.

Med številne tehnološke inovacije, ki prispevajo k hitrejšemu obvladovanju nereda, sodijo tudi tiste, ki omogočajo hitrejše odzivanje na nesreče v prometu¹⁴. V zvezi s tem bo »e Call Safety System« v vseh novih avtomobilih urgentne službe v EU od leta 2009 naprej samodejno opozarjal na nesrečo in poslal točno GPS-lokacijo. Tako se bo pomembno skrajšal odzivni čas.

4. 3 (Ne)čitljivost in navigacija v mestnih prostorih

Informatizacija spreminja tudi reševanje vprašanj, ki zadevajo sicer klasično preokupacijo arhitektov in urbanistov – kako zagotoviti potrebno čitljivost bivalnega in življenjskega okolja ob siceršnji vse večji kompleksnosti mest. Koliko je to stvar že same zasnove in ureditve »grajenih struktur«, koliko pa se pri tem lahko opiramo na novo IKT?

Večja mobilnost – več vprašanj!

V manjših mestih in ob pretežno stacionarnem prebivalstvu to ni posebna težava. Toda v obalnih mestih, kot so Koper, Izola in Piran (Portorož, Lucija), ki pritegujejo veliko ljudi od drugod – in še posebej ob močni sezonski variabilnosti – se tudi v njih pojavljajo motnje in zastoji, dezorientacija obiskovalcev ter njihovo tavanje in iskanje (na poti do) cilja. Tujci potrebujejo veliko **več informacij in usmerjanja** v različnih oblikah, tako tedaj ko iščejo, »**kje je kaj**«, kot tedaj, ko jih zanima, »**kaj je kje**«. Iskanje in tavanje, ki sta posledica nepoznavanja in nečitljivosti mesta, lahko ogrožata (prometno) varnost in na različno načine motita ustaljeni vsakdanji ritem življenja domačinov.

Aktualnost teh vprašanj za Koper, Obalo in širše območje se nakazuje npr. s tem, ko se v Kopru zaustavljajo ladje z veliko turisti od vsepovsod, ki jim je naše okolje še povsem neznano in želijo v najkrajšem času videti čim več. Potekajo številne priprave za sprejemanje vse večjega števila obiskovalcev, ki se zaustavljajo pri nas na križarjenju po Jadranu in Sredozemlju. Ladje bodo pristajale tudi v Izoli, na območju dosedanje ladjedelnice.

Pri objektivno danih razmerah je popolnejša informiranost o razpoložljivih možnostih v mestu tudi za domače prebivalce obogatitev; za posameznika to pomeni večjo moč in uspešnost v

¹⁴ Na evropskih cestah vsako leto umre okrog 40.000 ljudi, več kot 3,3 milijona je ranjenih in poškodovanih.

obvladovanju zanj pomembnih virov v njegovem okolju. Prav v zadnjem času se pojavljajo številne nove naprave, kot so cestni navigatorji. AMZS npr. ponuja kot takšen navigator »Garmin Street Pilot i 3« z grafičnimi in glasovnimi napotki, ki naj bi ponujal prijazno vodenje v slovenskem jeziku; njegovi kartografski podatki (NAVTEQ) vsebujejo tudi prikaze različnih točk širšega interesa (hoteli, restavracije, bencinski servisi ...).

Tu mi ne gre za to, da bi predstavljal tehnične podrobnosti v zvezi z njihovim delovanjem. Gre bolj za osnovo vprašanje, koliko nove navigacijske tehnologije in tehnologije sledenja prispevajo k reševanju vprašanj o redu in neredu v mestnih prostorih, še posebej pa v starih mestih (sub) mediteranskega tipa, ki so dostikrat – za tujca – pravi labirint. Določeni predeli mestnih jeder sicer niso dostopni za avtomobile. Vendar so nekatere navigacijske naprave prenosne, tako da jih lahko pri pohajanju po mestu uporabljajo tudi pešci (če se seveda navigatorji sploh opirajo na natančnejše prednaložene karte)¹⁵. Na široko pa se odpira tudi možnost navigacije prek mobilnega telefona.

Brez coninga – več iskanja?

Pri vsem tem je pomembna zavest, da ne težimo k uveljavljanju določenega reda v mestnem naselju predvsem z različnimi oblikami omejevanja, temveč da si prizadevamo uveljaviti življenje v bogastvu raznovrstnosti mesta. To pa predstavlja živahne tokove ljudi dobrin in idej, ki ne bi bili mogoči brez nove IKT. V njih se izražata oba temeljna dolgoročna procesa – individualizacija in globalizacija, ki izpodkopavata doslej značilno **funktionalistično ureditev** mesta **na cone** dela, bivanja, prometa, rekreacije in upravljanja. Takšni shemi je v osnovi sledil arhitekt Edo Mihevc s svojim urbanističnim načrtom, ki je usmerjal povojno graditev na širšem območju mesta Koper (izrazito izstopata zlasti čisto bivalni predel Smedela-Markovec in delovno/poslovno območje na nasuti ravnini ob mestnem jedru).

V informacijski (postindustrijski) dobi se zmanjšuje predvidljivost na podlagi starih predstav o prostorski ureditvi mesta, saj se nove kombinacije funkcij (vzemimo – vrtnarstvo, kultura, izobraževanje, zabava ipd.) vsaj občasno pojavljajo na lokacijah, kjer jih ne bi pričakovali, npr. »na sončnem robu blagega škocjanskega griča« v vrtnariji, ki je enota Komunale Koper. Tu ne le prodajajo cvetlice oz. sadike, ampak gostijo tudi skupine šolskih otrok, pred leti so (pogosteje) prirejali koncerte in likovne razstave, obiskovalci na terasi popijejo kavo idr.

Tako kot z vse večjo mobilnostjo v širšem prostoru se tudi z večjo diverzifikacijo in razpršenostjo (storitvenih) dejavnosti neopazno uveljavlja novi red, ki je veliko **težje prepoznaven** in terja veliko **več iskanja**, kje se kaj nahaja in kaj se nahaja na prav določeni lokaciji. Kje so npr. – v Kopru in na obalnem območju in v širšem prostoru – različna računalniška podjetja, nepremičninske agencije, svetovalne dejavnosti, projektivni biroji, zobozdravniki ipd?. Kje bo študent iz Murske Sobote, ki začenja študij na Univerzi na Primorskem, iskal in našel primerno sobo ali garsonjero? Vse bolj pa gre za iskanja prek državnih meja. Vse postaja bolj »raztreseno« in potrebno je več

¹⁵ Tako kot nasploh je tudi pri navigaciji osnovni pogoj – vse bolj – natančna podlaga digitalnih zemljevidov, ki ne vključujejo le glavne ulice npr. Ljubljane in Maribora, temveč tudi hišne številke ter številne zanimivosti (za Tele-Atlasov zemljevid, ki je na voljo npr. v Avstriji in Italiji, navajajo, da vključuje 1,8 milijona zanimivosti, »Points of Interest – POI«).

informacij ter usmerjanja, ki se ne more več omejevati na neformalno povpraševanje pri trenutno prisotnih domačinih v okolici, ipd. Odmikamo se od časa, ko je veljalo: »ena zgradba – ena funkcija«!

Vprašanja o čitljivosti mestnega okolja vse bolj presegajo klasično obravnavo reda »grajenih struktur«¹⁶. Vse bolj gre za njihovo nadgrajevanje z znaki, simboli, informacijami, s prometno signalizacijo idr., tako v fizičnem kot v virtualnem prostoru. Mobilna tehnologija omogoča racionalno izbiro (najprimernejše) poti do določene destinacije in s tem povečuje pretočno zmogljivost (starih) mestnih prostorov. Hkrati pa na izbranih destinacijah omogoča specifičnim interesom (posameznika, skupine) prilagojeno in obogateno informacijo tudi brez pomoči drugih.¹⁷

V okviru nekdanjega reda je šlo – ne le funkcionalno, ampak tudi glede na etnično pripadnost – za bolj čisto prostorsko ločevanje. V prihodnje pa bo vse težje predvideti, kje bodo prebivali npr. posamezni pripadniki italijanske manjšine. Nadaljnja globalizacija pa bo mogoče prinesla to, da se bo (za določeno obdobje) povečala čitljivost in predvidljivost, ko se bo večje število priseljencev pojavljalo na prav določenem območju, tako kot se že nakazuje npr. nekakšna kitajska četrt v Trstu in se v svetu pojavljajo značilne zaprte skupnosti kot »gated communities«.

4. 4 Širjenje kroga in krepitev vloge udeležencev

Ali torej povečevanje števila uporabnikov IKT spreminja tudi reševanje vprašanj o redu in neredu v prostoru? Odgovor skorajda ne more biti sporen. Kljub temu pa se zdi, da ne poznamo možnosti, ki se s tem odpirajo. Za geoinformacijske strokovnjake je vključevanje širše javnosti bolj obrobno vprašanje, saj so usmerjeni predvsem na reševanje analitično-metodoloških vprašanj znotraj svojih (inter)disciplinarnih okvirov. S sociološkega vidika pa moramo prav to postaviti v ospredje. Nepričakovano in kar dramatično širjenje računalništva, rabe interneta, videonadzora, mobilnih telefonov, teledela na domu in številnih storitev na daljavo, možnosti obdelave in vizualizacije predstavljanja podatkov, povečevanje števila uporabnikov elektronsko posredovanih informacij in storitev javne uprave itd. – vse to vključuje dvojje:

- a) spremembe dosedanje prostorske organizacije lokalnega družbenega življenja in
- b) spremembe glede možnosti in načinov vplivanja (upravljanja, načrtovanja) na prvo (prvega).

V zvezi s prvim se v Kopru npr. še zaostruje kriza starega mestnega jedra, saj vse več nekdanjih storitev, ki so bile dostopne le v središču (upravnih, finančnih, kulturnih, izobraževalnih idr.), postaja dostopnih kar na domu oz. z doma, ali pa od kjerkoli (in kadarkoli), neodvisno od lokacije. Ob krizi starega reda pa gre tudi za porajanje novega reda informacijske dobe, glede katerega je tudi v urbanističnem in prostorskem planiranju še dosti nejasnosti. Krizi v zvezi z

¹⁶ Tudi na tej ravni sicer še ni vse razjasnjeno, saj – kot sem že nakazoval drugje – primer ljubljanskega naselja Murgle opozarja, da zelo enostavna ureditev, ki temelji na nizanju istega vzorca pozidave in tipa hiš, ne omogoča potrebne orientacije niti prebivalcem tega naselja. Zlahka se jim zgodi, da ne razločijo med dvema ulicama, orientirajo se le po različni zasaditvi zelenic ipd. Razmerje med (ne)redom in čitljivostjo grajenega okolja terja torej še dodatno pojasnjevanje.

¹⁷ Znale so nam že starejše tehnične rešitve, ko so si npr. obiskovalci v Hrastovljah z razlagami, posnetimi na kasete, pomagali pri ogledu in razumevanju znamenitih fresk v tamkajšnji cerkvi. Evropski projekt »Ambient Intelligence« pa razvija interaktivni multimedjski sistem za informiranje ljudi, ki obiščejo kulturne spomenike. Sistem deluje prek mobilnih telefonov, ki jih imajo obiskovalci, ter ponuja ustrezne tekste, video, govor in sliko.

zapiranjem tovarn sledi kriza, na katero opozarja zapiranje trgovin, hkrati pa gre za **zamudno ozaveščanje**, kaj se mora spremeniti v **načrtovanju** stanovanj ter delovnih mest kot tudi glede fizične mobilnosti in elektronske povezanosti (vključno z njeno infrastrukturo) med njimi.

V zvezi z drugim občine in državna uprava, vključno z Geodetsko upravo RS, uvajajo elektronsko poslovanje, s katerim poskušajo »zagotoviti enostaven, hiter, kakovosten in poceni dostop državljanov ... do storitev javne uprave«, zagotoviti preglednost in odpravljati administrativne ovire. S poenostavljenim in preglednim upravnim postopkom naj bi razširjali – za sedaj še ozek krog ljudi – ki se brez posrednikov, samostojno vključujejo v elektronsko komuniciranje ter odločanje v značilnih življenjskih situacijah.

Čeprav se zelo optimistična pričakovanja s konca devetdesetih let niso uresničevala tako hitro, kot je bilo napovedano (v Ljubljani, Novi Gorici, Velenju, Kopru ...), se osnovni trend – glede elektronske uprave in tudi sicer glede elektronskega poslovanja – vendarle uveljavlja. Pri tem ne gre le za povečevanje števila uporabnikov v njihovi značilni pasivni vlogi. Ob prehajanju od značilnega vzorca **enosmernega** k dvosmernemu ali **večsmernemu** komuniciranju se spreminja tudi njihova vloga **od pasivne k (inter)aktivni vlogi** v urejanju prostora mesta, občine in širše (ilustrativna je že omenjena spletna aplikacija podjetja »3PORT« – v zvezi z divjimi odlagališči odpadkov).

Komunala Koper (podobno kot številne druge organizacije in institucije) ne le da na različne načine obvešča občane o svojih dejavnostih in programih, ampak jih priteguje tudi s tem, da jih **anketno sprašujejo** o njihovem mnenju, stališčih. Nasploh se pojavljajo številne (spletne) ankete, prek katerih se prebivalci kot deležniki (stakeholders) vsaj posredno vključujejo v procese odločanja v zvezi z urejanjem prostora. Tako se sicer fragmentarno in nesistematično, pa vendarle, krepki (vzvratni) vpliv vse širšega kroga občanov, ki se odzivajo na (spletne) ankete komunale, ali Občine, ali ankete na popularnem Obala.netu idr. Med raznovrstnimi temami jih vsaj nekaj – neposredno ali posredno – zadeva tudi urejanje prostora. Na vprašanja o tem na Obala.netu dobivajo po več sto, pa tudi prek 2000 odgovorov ter po več deset ali celo po več sto komentarjev¹⁸. Poleg tega pa na njihovem forumu potekajo še »pogovori« po tematskih sklopih, kot npr. o računalništvu, internetu, Obali, avtomobilizmu idr.

Poleg odzivanja na vprašanja pa posamezniki in skupine delujejo tudi samoiniciativno. Eden je npr. poslal številna divja odlagališča na Koprskem in slike predstavil na Obala.netu; drugi je tam sprožil razpravo o »črnem odlagališču« v Elerjih in stopil v stik z občinsko inšpekcijo. Društvo »Pangea« je popisalo divja odlagališča v porečju Dragonje (v KS Šmarje, Boršt, Marezige, Gračišče in Gradin), poleg tega so opozorili predvsem na »nekontrolirano onesnaževanje okolja s strani turistov in naključnih obiskovalcev, a tudi s strani lokalnega prebivalstva«. Informacija in komentarji o tem pa so bili predstavljeni na Obala.netu.

V zvezi z delovanjem gradbene inšpekcije je znano, da se opira predvsem na prijave nedovoljenih gradenj, ki jih – kot sem že prikazal – pošiljajo številni občani, ki so pri tem neposredno in

¹⁸ Ilustrativno naj navedem nekaj tem/vprašanj, kot so: ali podpirajo gradnjo plinskega terminala v Luki Koper, stališča do (enosmerne) ureditve Pristaniške ulice v Kopru, ali zbirajo odpadke (papir, steklo ...) ločeno, odnos avtohtonega prebivalstva do turistov, kaj je najbolj moteče na Obali, stališča do širitve Luke Koper, ocena novega portala MOK, najboljša obalna plaža idr.

negativno prizadeti. Pogrešam pa ozaveščenost, da bi bilo mogoče spodbujati tudi aktivnost občanov z vidika javnega interesa¹⁹. V prostorski politiki v Sloveniji doslej ni bilo sistematičnih prizadevanj za to.

Tudi na raznih drugih **forumih na internetu** potekajo številne razprave, v katerih občani razkrivajo različne nedovoljene posege v prostor, kritizirajo neodzivnost inšpekcijskih služb na njihove pobude²⁰, ocenjujejo prednosti in slabosti posameznih »rešitev« (npr. v zvezi z značilnimi ukrepi za odpravljanje prometnega nereda ipd.). Da bi vsa ta, že kar množična aktivnost postala zares produktivna, pa bi jo morali bolj **povezovati z uradnim** delovanjem državnih in občinskih organov ter z delovanjem strokovnih institucij arhitekturnega urbanističnega in prostorskega načrtovanja. Potrebno bi bilo usmerjanje in spodbujanje občanov k iskanju kakovostnejših rešitev in **prevzemanju odgovornosti** za javni interes.

Tako se nakazuje krepitev stičišč in partnerstva med upravnim, strokovnim in laičnim delovanjem v načrtovanju in upravljanju prostora²¹.

4. 5 Omejevati dostopnost informacij v imenu zasebnosti in nacionalne varnosti?

Napačno bi bilo, če ob splošnem toku informatizacije ne bi razkrivali in upoštevali tudi teženj k (samo)izključevanju. Ne gre preprosto le za to, da so informacije vse bolj razširjene in lažje dostopne. S tem se krepijo tudi nasprotni težnje, ko se ljudje v imenu osebnostnih pravic in varstva zasebnosti upirajo nekakšni totalitarizaciji. To se izraža tudi prostorsko v grajenem okolju, ko gre za varstvo zasebne sfere stanovanja, kar prihaja v nasprotje z vse večjo prodornostjo informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ta nova tehnologija ogroža že vzpostavljeno delitev in ločnice med javno in zasebno sfero življenja ljudi v mestu.²² Hkrati pa se z vse večjo količino

in vsiljivostjo reklamnih sporočil krepi **odpor proti njihovemu nezaželenemu** dostavljanju na dom. In tako smo dobili (Agencija za telekomunikacije, radiodifuzijo in pošto RS) »Splošni akt o nalepki za prepoved vročanja v predalčnik«. S takšno nalepko lahko uporabniki poštne storitve prepovejo vročitev nenaslovljenih oglaševalskih, marketinških in drugih reklamnih sporočil v svoj predalčnik. Vlaganje takšnih sporočil v predalčnik – navzlic takšni nalepki – pa je kaznivo.

Slika 3: Nalepka za prepoved vročanja.

¹⁹ Temu se približuje akcija »Voznik vozniku«, ki je bila zasnovana tako, da bi udeleženci z brezplačnimi klici s svojih mobilnih telefonov prispevali k hitrejšemu odpravljanju prometnih zagat (zastoji, nesreče ipd.). Tako informacija zelo hitro doseže tiste, ki jim je namenjena. Vozniki imajo svoj klub in se dobivajo na letnih srečanjih.

²⁰ Npr. v zvezi z odlaganjem odpadkov: »Tiste, ki jih vidim, prijavim policiji in občinski komunalni službi. Odziva ni.« NN je objavil komentar in fotografije z nedeljskega izleta - o divjih odlagališčih (na Obala.netu) ipd. .

²¹ V ožjem merilu se takšnim usmeritvam približuje prizadevanje, ki je bilo izraženo v »GIS v Sloveniji 2003-2004« (str. 93), da bo treba »približati GIS širšemu krogu uporabnikov oz. javnosti«. Naravovarstveni atlas Agencije RS za okolje je prek svetovnega spleta že dostopen javnosti. Tudi Google Earth bo nedvomno vplival na aktivnejšo vlogo širšega kroga prebivalcev. Pogrešam pa občanom prijazno predstavljanje novih tehnoloških možnosti za demokratizacijo načrtovanja in upravljanja prostora.

²² V zvezi s tem npr. poročajo (raziskovalna skupina Startigers) o novi tehnologiji, ki izkorišča elektromagnetne valove s frekvenco 1000 giga hercov (po dolžini frekvence med mikro in infrardečimi elektromagnetnimi valovi), ki prehajajo tudi skozi zidove in oblacila.

Ob tem ko sicer vse večji pomen dobivajo »lokacijske storitve« (informacijske s., storitve sledenja, storitve upravljanja z viri, navigacijske in druge), pa – kot opozarja Leskovšek (2001, str. 21) – »Ne smemo zanemariti tudi precej občutljive teme varovanja zasebnosti mobilnih uporabnikov, ki je eden od pglavitnih razlogov za trenutno precej počasno uvajanje lokacijskih storitev. Uporabnikom je treba zagotoviti zasebnost in zaupnost posredovanih podatkov o njihovi lokaciji in uporabo storitev, ki uporabniku dopuščajo odločitev, koliko svoje zasebnosti bo pripravljen žrtvovati ob uporabi določene lokacijske storitve«.

Drugi razlog, zaradi katerega so v preteklosti omejevali dostopnost do podatkov, pa zadeva nacionalno varnost. Tako smo npr. lahko prebrali naslednje: »Posnetki ali izdelki z letalskih posnetkov so v prosti prodaji in jih zainteresirani lahko enako kot ostale geodetske evidence naročijo na Geodetski upravi RS (velja za slovenska podjetja in rezidente Republike Slovenije). Za nerezidente in tuja podjetja se mora pred izdajo podatkov pridobiti mnenje Ministrstva za obrambo.« Z vključitvijo Slovenije v EU in s splošno dostopnostjo, kot jo npr. omogoča Google Earth, nekatere od teh omejitev izgublajo smisel; hkrati pa se po »enajstem septembru« v New Yorku pojavlja grožnja izjemnega »nereda«, ki ga v globalnem merilu predstavlja terorizem. Veliko tveganje in potencialno ranljivost za Koper npr. predstavlja skladiščenje plinskih goriv v Srminu²³.

5 KOMBINIRANJE INFORMACIJSKIH (ELEKTRONSKIH) IN FIZIČNIH UREDITEV

Nove informacijsko-tehnološke rešitve se vse bolj pojavljajo v kombinaciji s fizično ureditvijo oziroma z elementi grajenega okolja. Za fizične prepreke, kot so robniki in druge nepremične fizične zapore, je značilno, da ne zagotavljajo potrebne fleksibilnosti in razlikovanja glede na to, komu naj bi preprečevali, komu pa vendarle omogočali dostop/prehod (omogočali npr. starejšim, nemobilnim, urgentnim službam, lastnikom bližnjih zgradb, stanovanj ali lokalov ipd.), in kdaj naj bi to počeli (čez dan, ob posebnih priložnostih ipd.). Vgrajevanje novih tehnologij (IKT) v fizične naprave, kot so zapornice, potopni količki ipd., omogoča prav to²⁴. Vstopno-izstopne fizične zapore – za preprečitev prometa ali nadzorovanje vstopanja in izstopanja vozil – tako bolj prefinjeno regulirajo tokove vozil v mestnem prostoru.

Nasploh je prav v najnovejšem času značilno, da informacijska oz. računalniška tehnologija vse bolj postaja element grajenega okolja in izgublja doslej značilno obliko posebnih aparatov oz. naprav. Elektronsko zaznavanje in komuniciranje se pojavlja vsepovsod in priteguje veliko pozornost pod imenom »pervasive computing« ali »ubiquitous computing«, podobno kot »inteligentno okolje«, o čemer več še drugje.

Značilno potrebo po hkratnem upoštevanju fizične telekomunikacijske infrastrukture in podatkov o naročnikih je prikazal Roman Korenini (2001) z vidika dejavnosti, ki jih opravlja Telekom

²³ Google je v ZDA naletel na kritike, da posega v zasebnost posameznikov (npr. izpostavlja njihovo bivališče) in ogroža nacionalno varnost, saj daje informacije, ki jih lahko uporabijo teroristi; podobna zaskrbljenost glede nekaterih »občutljivih lokacij« se je pojavljala tudi v drugih državah. Po drugi strani pa gre za kritike nedoslednosti, ker je Google Earth dejansko upošteval nekatere takšne interese in s pikselizacijo zabrisal določene prostore, ki jih torej prikazuje z nižjo resolucijo.

²⁴ Kot odziv na določene pobude vernikov so npr. v Kranju ob nedeljah in večjih cerkvenih praznikih za nekaj ur spustili potopne količke, tako da so starejši verniki lahko z avtom prišli do cerkve. Tako so že časovno dosegli večjo fleksibilnost pri vstopu v staro mestno jedro. Kljub temu pa vsaj za nekatere ostaja še dilema, ali ne bi dostopa do mestnega jedra bolj nadzorovali z redarjem. »Odlok o cestnoprometni ureditvi v občini Piran«, ki glede na veliko prostorsko stisko razumljivo zelo podrobno ureja to tematiko, pa vključuje tudi »potopne stebričke«, »avtomatske potopne stebričke« in »mehanične potopne stebričke«.

Slovenije. Graditev takšne infrastrukture, ki je npr. osnovni pogoj za uvajanje širokopasovne dostopnosti po posameznih predelih mesta, pa prinaša moteče posege v grajeno okolje. V Kopru je to z določenimi motnjami in odzivi prebivalcev izvedlo podjetje T-2; v Ljubljani pa je izbruhnil celo oster konflikt med istim izvajalcem in MOL.

Prometna natrpanost na meddržavni avtocesti 580 v Kaliforniji je privedla do »**Smart Corridor Initiative**« (Caltrans). S senzorji, vgrajenimi v asfalt na avtocesti, in z videokamerami na križiščih v mestu Dublin, Kalifornija, zagotavljajo podatke o prometnem toku, tako da jih dobiva prometni center. Tako rešujejo tudi prometne zastoje, ki bi se sicer pojavili ob novi trgovini Ikea. Senzorji zaznavajo vibracije avtomobilov, ki vozijo po cesti, da tako lahko ocenijo prometne zahteve in določijo, kako dolgo naj gori zelena luč na semaforjih. Potrebni monitoring prometa pa si v mestu zagotavljajo tudi s »televizijo zaprtega kroga«.

6 SKLEP

Urejanje prostora je ujeto v protislovne težnje. Po eni strani vsebina tega urejanja postaja vse bolj zamotana; hkrati pa razvoj in širjenje rabe IKT omogoča, da informacije o dejanskih razmerah postajajo vse bogatejše in lažje (enostavneje in ceneje) dostopne za vse širši krog ljudi, da so bolj natančne in ažurne, prostorsko pregledne in uporabne. Dosedanje izkušnje sicer kažejo, da niti informacije niti prepovedi in zapovedi (norme) in kazni ne zagotavljajo zelenega reda v mestu. Pri tem pa sem vendarle razkril številne neizkoriščene možnosti za hitrejšo zaznavanje problemov in komuniciranje ter sodelovanje, tako da bi z vse bolj aktivno vlogo širšega kroga udeležencev povečevali obvladljivost dogajanja v prostoru. Ravno informacijska razsežnost naj bi nas usmerjala k večji ozaveščenosti in vnaprejšnji pripravljenosti na tisto, kar prihaja. S tem pa bi fizično togost presejali z večjo fleksibilnostjo in neizpolnjevanje omejujočih normativnih določil z večjo učinkovitostjo bolj afirmativno zasnovanih programov sožitja prebivalcev v prostoru.

Literatura in viri:

- Cherubini, M., N. Nova (2004). *To live or to master the city: the citizen dilemma, Imago Urbis*, št. 2, april.
- Cigale, R. in B. Lampič (2002). *Razširjenost hrupa v Ljubljani, v GIS v Sloveniji 2001–2002*, str. 175–184.
- Danahy, J. (1999). *Visualization data needs in urban environmental planning and design*. V: *Photogrammetric Week '99*, ur. D. Fritsch in R. Spiller, Heidelberg, Wichmann Verlag.
- Golobič, M. (2006). *Kartiranje normativnega znanja: spoznavni zemljevidi in GIS, v: Geografski informacijski sistemi v Sloveniji 2005–2006*, ur. Drago Perko et al., Ljubljana, Založba ZRC, str. 159–168.
- Hočvar, M. et al. (2003). *Vrednote prostora in okolja, Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, projektna naloga*.
- Hribar, M. in T. Kondrič (2002). *Učinkovita uporaba modernih informacijskih rešitev – izzivi sodobnega časa, v: GIS v Sloveniji 2001–2002*. Ljubljana 2002, str. 73–79.
- Iskra, T. (2002). *Prostorska analiza policijskih evidenc, GIS v Sloveniji 2001–2002*, Ljubljana, str. 127–133.
- Korenini, R. (2001). *Geoinformacijska tehnologija v Telekomu Slovenije, Geodetski vestnik 46/2001-3*, str. 388–392.
- Koželj s sodelavci (1998). *Degradirana urbana območja, Ljubljana, Urad za prostorski razvoj, MOP*.
- Kos D. in Gantar P. (1987). *Problemi socialne in prostorske strukture krajevne skupnosti Rakova Jelša, Ljubljana, FSPN*.
- Križnar, N. (1996). *Vizualne raziskave v etnologiji, Ljubljana, ZRC SAZU*.
- Kumar Katyal, N. (2002). *Architecture as crime control, The Yale Law Journal, March, vol. 111, str. 1039–1139*.

Leskovšek, T. (2001). Poznavanje lokacije uporabnika, Telekomunikacije 01. Mednarodna konferenca: človeku prijazna/ tehnološko popolna/informacijska družba. Nova Gorica, 19.–21. sept.

Maher, I. (2004). Building GIS on local and regional level – the example of the Koper Municipality and the South Primorska Region (Slovenia), konferenca: GI and GIS for Integrated Coastal Management, Seville 13th – 15th May.

Mlinar, Z. (1993). Prostorski nered kot izraz (ne)moči posameznika in sistema, Teorija in praksa, let. 30, št. 5-6, str. 427–433.

Mlinar, Z. (2004). Prostorska sociologija in planiranje ob vstopanju v informacijsko družbo. V: Prostorske znanosti za 21. stoletje, ur. A. Prosen, Ljubljana, FGG, str. 63 – 80.

Mlinar, Z. (2006). Videonadzor in varnost v mestnih prostorih: kritična ocena dosedanjih izkušenj, Uporabna informatika, let. XIV, št. 3, str. 154–163.

Mlinar, Z. (2007). O prostorsko-časovnem (ne)redu ob »koncu velikih zgodb«, v: O urbanizmu: Kaj se dogaja s sodobnim mestom?, zbornik, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman. Ljubljana, Krtina, str. 341–369.

Naprudnik, M. (1993). Črne gradnje – med Scilo in Karibdo, Teorija in praksa, let. 20, št. 5-6, str. 474–478.

Odlok o plakatiranju in drugih sorodnih oblikah javnega oglaševanja, Mestna občina Koper (M 353-612/97), Koper, 12. 6. 1998.

Odlok o ravnanju z opuščeni vozili in drugimi opuščeni predmeti, Mestna občina Koper, št. 353/5-33/96, 7. febr. 1997.

Oštir, K. (2004). Lastnosti in uporaba visoko ločljivih satelitskih posnetkov Quickbird, v: GIS v Sloveniji 2003–2004, ur. T. Podobnikar et al., str. 349–356.

Pravilnik o merilih za določitev lokacij in o lokacijah oglaševanja, Mestni svet Mestne občine Ljubljana, 2000.

Rener, T. (1996). Jumbo plakati, vse pogostejši urejevalci prostora. V: Urejanje odprtega prostora v urbanem okolju, Zbornik letnega strokovnega srečanja Društva krajinskih arhitektov Slovenije, ur. Jelka Hudoklin, str. 71–75.

Rindfuss, Ronald R. and Paul C. Stern (1998). The need and the challenges, v: People and Pixels, ur. Diana M. Liverman, National Research Council.

Triglav, M. (2002). Novi komercialni visokoresolucijski satelitski sistem, Geodetski vestnik 46, 3, str. 228–233.

Turk, B. (2001). Uporaba GIS-a pri ravnanju z odpadki. Geodetski vestnik 46/2001-3.

Zorc, S. (2004). Pomen lokacijskih storitev pri razvoju in uporabi e-vsebin v Sloveniji, v: GIS v Sloveniji 2003–2004, ur. Tomaž Podobnikar et al. Ljubljana, ZRC, str. 11–16.

Žerjal, A., Maher, I. (2001). Izkušnje pri vzpostavljanju in uporabi diferencialne GPS referenčne postaje za potrebe geodetskih meritev. Geodetski vestnik, št. 3, str. 382–387.

Wagner, J. (2002). Contrasting images, complementary trajectories: Sociology, visual sociology and visual research, Visual Studies, zv. 17, št. 2, str. 161–171.

ZAHVALA

Boštjanu Turku, Komunala Koper, se zahvaljujem, da je priredil svojo predstavitev dveh katastrov za tukajšnje objavo. Mag. Jelena Aleksič je še kot študentka na podiplomskem študiju (prostorske) sociologije na FDV opravila vrsto intervjujev, na katere sem se lahko opiral pri pisanju, za kar se ji tudi zahvaljujem. Ne nazadnje pa se zahvaljujem vsem poznavalcem obsežne problematike iz Kopra in Ljubljane, ki so mi posredovali izkušnje s svojih delovnih področij.

Prispelo v objavo: 23. maj 2007

Sprejeto: 25. maj 2007

Akad. prof. dr. Zdravko Mlinar

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

E- pošta: zdravko.mlinar@fdv.uni-lj.si